

DOI <https://doi.org/10.51647/kelm.2021.5.1.4>

PODSTAWY KSZTAŁTOWANIA KOMPETENCJI ESTETYCZNYCH PRZYSZŁYCH NAUCZYCIELI SZTUKI MUZYCZNEJ W ŚRODOWISKU EDUKACYJNYM INSTYTUCJI SZKOLNICTWA WYŻSZEGO

Liang Jie

*aspirantka Katedry Pedagogiki Zakładu państwowego „Jużnoukraiński Narodowy Uniwersytet Pedagogiczny imienia K.D. Ushynskiego” (Odessa, Ukraina)
ORCID ID: 0000-0003-2664-2514
e-mail: tikoycheva@gmail.com*

Adnotacja. Artykuł poświęcono analizie teoretycznej i metodycznej platformy problemu kształtowania kompetencji estetycznych przyszłych nauczycieli sztuki muzycznej w instytucjach szkolnictwa wyższego. Opierając się na wynikach analizy źródeł naukowych, podkreślono istotę zjawiska „kompetencje estetyczne przyszłego nauczyciela sztuki muzycznej” (systemowy, integracyjny projekt zawodowy i osobisty (z dynamicznym polifunkcyjnym składem elementarnym), który charakteryzuje się obecnością kompleksu wiedzy teoretycznej o kierunku artystycznym i bloku praktycznych umiejętności w dziedzinie estetyki; determinuje jego zdolność do światopoglądowego postrzegania rzeczywistości pedagogicznej i współrzędnych kulturowych w wymiarach kluczowych identyfikatorów estetycznych (Piękny/Brzydki, Tragiczny/Komiczny); odzwierciedla zdolność nauczyciela-artysty do odpowiedniego rozwiązywania problemów zawodowych, korzystając z arsenału środków estetycznych i pedagogicznych), ujawniono jego wypełnienie składowe i specyficzne oznaki formacji. Przedstawiono treść i strukturę specjalnie opracowanego kursu „kompetencje estetyczne przyszłego nauczyciela dyscyplin artystycznych” dla studentów studiów pierwszego (bakalaureat) poziomu wykształcenia. Przeprowadzono weryfikację skuteczności wdrożenia kursu elektynowego w środowisku edukacyjnym uniwersytetu pedagogicznego.

Słowa kluczowe: kompetencje, kompetencje estetyczne, przyszły nauczyciel sztuki muzycznej, środowisko edukacyjne instytucji szkolnictwa wyższego, formacja.

BASICS OF FORMING AESTHETIC COMPETENCE OF FUTURE MUSIC ART TEACHERS IN THE EDUCATIONAL ENVIRONMENT OF THE INSTITUTION OF HIGHER PEDAGOGICAL EDUCATION

Liang Jie

*Postgraduate Student at the Department of Pedagogy
State Institution “South Ukrainian National Pedagogical University named after K. D. Ushynsky”
(Odessa, Ukraine)
ORCID ID: 0000-0003-2664-2514
e-mail: tikoycheva@gmail.com*

Abstract. The paper is devoted to the coverage of the theoretical and methodological platform of the issue of forming aesthetic competence of future music art teachers in institutions of higher pedagogical education. Based on the analysis of scientific sources, the essence of the phenomenon “aesthetic competence of future music art teacher” was determined (integrative personal-professional construct, characterized by the presence of a system of theoretical knowledge and practical skills of teachers in the field of aesthetics; it determines their ability to perceive the phenomena of reality and culture through the prism of key aesthetic identifiers (Beautiful/Ugly, Tragic/Comic); determines the ability of the teacher-artist to optimally solve professional problems of aesthetic and pedagogical activity), its component content and specific features of formation were revealed. The author presents the content and structure of a specially developed elective course “Aesthetic competence of the future teacher of art disciplines” for students of the first (bachelor’s) level of education. The effectiveness of the implementation of the elective course in the educational environment of the Pedagogical University was verified.

Key words: competence, aesthetic competence, future teacher of music art, educational environment of higher education institution, formation.

ОСНОВИ ФОРМУВАННЯ ЕСТЕТИЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА В ОСВІТНЬОМУ СЕРЕДОВИЩІ ЗАКЛАДУ ВИЩОЇ ПЕДАГОГІЧНОЇ ОСВІТИ

Лян Цзе

аспірантка кафедри педагогіки

ДЗ «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К.Д. Ушинського»

(Одеса, Україна)

ORCID ID: 0000-0003-2664-2514

e-mail: tikoycheva@gmail.com

Анотація. Статтю присвячено висвітленню теоретичної та методичної платформи проблеми формування естетичної компетентності майбутніх учителів музичного мистецтва в закладах вищої педагогічної освіти. Спираючись на результати аналізу наукових джерел, висвітлено сутність феномена «естетична компетентність майбутнього вчителя музичного мистецтва» (системний, інтегративний професійно-особистісний конструкт (з динамічним поліфункційним поелементним складом), що характеризується наявністю комплексу теоретичних знань мистецькознавчого спрямування та блоку практичних умінь у галузі естетики; детермінує його здатність до світоглядного сприйняття педагогічної дійсності й культурних координат у вимірах ключових естетичних ідентифікаторів (Прекрасне/Потворне, Трагічне/Комічне); віддзеркалює здатність педагога-митця адекватно вирішувати професійні завдання, послуговуючись арсеналом естетично-педагогічних засобів), розкрито його компонентне наповнення та специфічні ознаки сформованості. Представлено зміст і структуру спеціально розробленого елективного курсу «Естетична компетентність майбутнього вчителя мистецьких дисциплін» для здобувачів освіти першого (бакалаврського) рівня освіти. Здійснено верифікацію ефективності впровадження елективного курсу в освітньому середовищі педагогічного університету.

Ключові слова: компетентність, естетична компетентність, майбутній учитель музичного мистецтва, освітнє середовище закладу вищої освіти, формування.

Вступ. На сучасному етапі розвитку гуманітарного знання, як наголошують учені (Бондаревська, 2005; Кондрацька, 2000; Наконечна, 2002; тощо), відбуваються динамічні процеси в розвитку естетичної теорії, її самовизначення як науки: розширення й переосмислення змісту багатьох традиційних категорій і передусім категорії «естетичне»; пошук цілісних підходів до всебічного осмислення ролі естетичного в ціннісній організації людського досвіду, до аналізу сучасного художнього світосприйняття; вироблення методологічних засад сучасного дослідження естетично-художніх процесів.

Учитель мистецьких дисциплін, як представник творчих професій (музичного та хореографічного мистецтва, образотворчого та декоративно-прикладного мистецтва), має насамперед відповідати запитам соціуму до становлення гармонійно розвиненого учня, освіченого, вихованого, здатного до творчого самовизначення й самореалізації в усіх видах життєдіяльності.

Відповідно до Концепції нової української школи, базовою категорією освітнього процесу нині є дефініція «загальнокультурна грамотність учня». Аналізуючи категорію «загальнокультурна грамотність учня», можемо виділити її специфічні риси та функційні ознаки, а саме: здатність «відчувати» й розуміти твори мистецтва (за різними жанрами, стилями, видами), формувати власні мистецькі (художні, естетичні) смаки, самостійно виражати ідеї (послуговуючись різноманітними естетичними продуктами), досвід і почуття за допомогою мистецтва. Крім того, названа компетентність передбачає глибоке розуміння власної національної ідентичності як підґрунтя відкритого ставлення й поваги до розмаїття культурного вираження інших.

Отже, одна з провідних професійних функцій сучасного вчителя мистецького профілю полягає у формуванні культурної та естетичної компетентності молодого покоління, а отже, вимагає сформованості його власної естетичної компетентності як феномена, що віддзеркалює уміле послугоування всім арсеналом мистецьких жанрів, стилів і видів мистецтва в професійно-педагогічній діяльності.

Основна частина. Мета статті – визначити сутність і структуру естетичної компетентності майбутнього вчителя музичного мистецтва; описати практичний аспект формування естетичної компетентності майбутніх педагогів-музикантів у закладі вищої педагогічної освіти.

Проблематику формування естетичної компетентності майбутніх фахівців-педагогів представлено в науковому фонді в різних аспектах. А. Тарасенко (Тарасенко, 2007), Т. Тюльпа (Тюльпа, 2011) висвітлювали історіографічний аналіз еволюції системи естетичного виховання молоді в Україні; Л. Кондрацька (Кондрацька, 2000), О. Наконечна (Наконечна, 2002) довели зв'язок естетичного виховання майбутніх фахівців педагогічного профілю з розвитком їхньої фахової майстерності; А. Козир (Козир, 2015), Т. Тушева (Тушева, 2016) висвітлювали теоретичні та прикладні аспекти формування професійної компетентності майбутніх учителів музики.

Дослідники (Козир, 2015; Олексюк, 2003; Падалка, 1991; Рудницька 2002; тощо) безпосередньо вивчали специфіку професійного зростання майбутніх учителів музики та наголошували, що саме формування естетичної компетентності є одним із принципових детермінант розвитку професіоналізму вчителя музичного мистецтва.

У статті використано теоретичні (аналіз наукових і методичних джерел з проблеми формування естетичної компетентності майбутніх учителів; аналіз практичного методичного досвіду фахівців музичного профілю в контексті розробки методичних основ формування естетичної компетентності студентів); практичні (анкетування, тестування, аналіз освітніх продуктів здобувачів освіти – майбутніх учителів музичного мистецтва) методи дослідження.

Результати та їх обговорення. Науковець С. Сотська (Сотська, 2006: 138) обґрунтувала, що в структурі професійної компетентності вчителя естетична компетентність є найбільш інтегративною характеристикою естетичного розвитку майбутнього вчителя, в основу якого покладено сформованість розуміння і сприйняття явищ дійсності й культури крізь призму понять прекрасного і повторного, трагічного і комічного, а також наявність системи теоретичних знань, практичних умінь у галузі естетики, що визначають здатність фахівця вирішувати професійні завдання, що виникають у реальних ситуаціях професійної художньо-педагогічної діяльності з орієнтацією на естетичні явища (Сотська, 2006: 131).

Продуктивною в контексті висвітлення естетичної компетентності вчителя музичного мистецтва є позиція А. Козир, яка ввела в науковий обіг поняття «музично-естетична компетентність». На думку А. Козир, музично-естетична компетентність особи, що закінчила загальноосвітню школу, включає розуміння музики в прогресі людства, елементарні знання з історії музичного мистецтва, знайомство з національним фольклором і кращими зразками вітчизняної та зарубіжної музичної культури, уміння виконувати музичні твори (голосом, на інструменті), володіти здатністю до переживання краси музичного твору, будучи толерантним до різноманітності жанрів і стилів музики. Так, А. Козир визначає музично-естетичну компетентність викладача музики як суму психолого-педагогічних і мистецькознавчих умінь знань і навичок, творчого використання цінного досвіду, теоретико-практичної готовності до його використання (Козир, 2015: 12).

Дотримуватимемося наукової позиції А. Козир, яка наголошує, що професійно-педагогічну компетентність учителя музичного мистецтва не можна ототожнювати ані з педагогічними здібностями, ані зі знаннями в галузі мистецтва. Професійно-педагогічна компетентність учителя музичного мистецтва, продовжує дослідниця, обов'язково вміщує прагнення до самовдосконалення в галузі мистецтва, активний інтерес до мистецькознавчих основ викладання, настанову на творчу самореалізацію (Козир, 2015: 10).

Проаналізувавши думки й урахувавши наукові позиції вчених, які досліджували феномен «естетична компетентність» (Т. Агейкіна-Старченко, Л. Масол, О. Отич, Г. Падалка, Г. Сотська), надамо визначення поняття «естетична компетентність майбутнього вчителя музичного мистецтва».

Естетична компетентність майбутнього вчителя музичного мистецтва – це системний, інтегративний професійно-особистісний конструкт (із динамічним поліфункційним поелементним складом), що характеризується наявністю комплексу теоретичних знань мистецькознавчого спрямування та блоку практичних умінь у галузі естетики; детермінує його здатність до світоглядного сприйняття педагогічної дійсності й культурних координат у вимірах ключових естетичних ідентифікаторів (Прекрасне/Потворне, Трагічне/Комічне); відзеркалює здатність педагога-митця адекватно вирішувати професійні завдання, послуговуючись арсеналом естетично-педагогічних засобів.

З опорою на результати системного аналізу наукових напрацювань учених, які присвятили науковій розвідці естетичному контенту в різних видах діяльності, до структури естетичної компетентності вчителя мистецьких дисциплін відносимо світоглядний компонент, що обіймає такі показники – естетичну свідомість, естетичний смак, естетичну грамотність; діяльнісний компонент, що обіймає такі показники – творчі вміння, комунікативні вміння, перцептивні вміння; особистісний компонент, що обіймає такі показники – емоційність, креативність, рефлексивність.

З метою визначення стану сформованості естетичної компетентності майбутніх учителів музичного мистецтва проведено серію діагностувальних заходів, що дали змогу здійснити первинний моніторинг сформованості досліджуваного явища за всіма показниками.

До групи № 1 віднесено здобувачів освіти, яких залучено до системи експериментального навчання, а до групи № 2 – здобувачів освіти, які навчалися за традиційною програмою. Отриманий за допомогою діагностувальних зрізів результат свідчить про те, що 77,9% респондентів групи № 1 і 79,4% групи № 2 опинилося на низькому рівні сформованості естетичної компетентності. Задовільний рівень сформованості естетичної компетентності притаманний 12,5% респондентів групи № 1 та 11,8% – групи № 2. Високого рівня сформованості естетичної компетентності за трьома критеріями досягли 9,6% респондентів групи № 1 і 8,8% – групи № 2.

Експериментальна робота проводилася зі здобувачами освіти першого (бакалаврського) рівня освіти Інституту мистецтв Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К.Д.Ушинського» впродовж двох років (2–3 роки навчання) у ході викладання елективного «Естетична компетентність майбутнього вчителя мистецьких дисциплін» і навчальних дисциплін «Педагогіка», «Психологія», «Історія та теорія мистецтв», «Історія української культури».

Елективний курс «Естетична компетентність майбутнього вчителя мистецьких дисциплін» розрахований на 90 годин (3 кредити), містив 12 годин лекційних і 18 годин практичних занять, 40 годин самостійної роботи, 20 годин відводилося на виконання індивідуального навчально-дослідного завдання. Основну увагу було приділено таким видам роботи: лекції-полілоги, лекції-дискусії, лекції-презентації, міні-лекції, семінари, диспути, ділові та рольові ігри, самостійна робота.

Елективний курс вміщував такі модулі: «Естетичні цінності мистецтва», «Роль музичного мистецтва у формуванні гармонійно розвиненої особистості школярів», «Вплив сучасного музичного мистецтва на естетичні погляди молоді», «Естетичний імідж учителя музичного мистецтва», «Інтегровані уроки мистецьких та інших навчальних дисциплін у формуванні естетичного світогляду школярів».

У практичному блоці елективного курсу (на практичних заняттях з елективного курсу та фахових дисциплін) реалізовано такі форми роботи з майбутніми вчителями музичного мистецтва: дискусія «Чи потрібні в сучасній школі мистецькі дисципліни?»; семінар «Взаємозв'язок різних видів мистецтв і їх вплив на формування особистості; вправи «Асоціація», «Малюємо музику», «Музичний калейдоскоп», «Танцювальний марафон», «Саундтрек», «Обери пару»; рольова гра «Віртуальна подорож» (естетичні погляди в мистецтві Античності, Середньовіччя, Ренесансу); гра «Вернісаж сучасного мистецтва»; аналіз фрагментів інтегрованих уроків; аналіз фрагментів позакласних виховних заходів мистецького спрямування.

Для самостійної роботи майбутнім учителям музичного мистецтва було запропоновано виконати такі завдання: складання термінологічного словника (наукова, методична література, Інтернет-джерела); інтерпретація висловів; підготовка змісту і презентації міні-лекцій; розробка інтегрованого уроку, розробка фрагменту позакласного виховного заходу, складання кросвордів, тестів з мистецьких дисциплін, написання педагогічного есе «Я і моя професія», розробка презентації «Мистецтво рідного краю».

Після проведення експериментальної роботи вдруге здійснено діагностування рівнів сформованості естетичної компетентності майбутніх учителів музичного мистецтва. У групі № 1 зафіксовано 13,5% студентів із високим рівнем сформованості естетичної компетентності (у групі № 2 – 16,7%); зафіксовано 62,5% студентів № 1, які виявили задовільний рівень сформованості естетичної компетентності (у групі № 2 – 17%). Низький рівень сформованості естетичної компетентності в майбутніх учителів музичного мистецтва виявлено у 24% студентів групи № 1 (у групі № 2 – 73,5%).

Висновки. За результатами аналізу наукових джерел визначено, що однією з провідних компетентностей сучасного вчителя музичного мистецтва є естетична компетентність, яку потлумачено як системний, інтегративний професійно-особистісний конструкт (із динамічним поліфункційним поелементним складом), що характеризується наявністю комплексу теоретичних знань мистецькознавчого спрямування та блоку практичних умінь у галузі естетики; детермінує його здатність до світоглядного сприйняття педагогічної дійсності й культурних координат у вимірах ключових естетичних ідентифікаторів (Прекрасне/Потворне, Трагічне/Комічне); відзеркалює здатність педагога-митця адекватно вирішувати професійні завдання, послуговуючись арсеналом естетично-педагогічних засобів. Шляхом упровадження спеціальної експериментальної програми (елективний курс для здобувачів освіти, увиразнення естетичного контенту в змісті фахових дисциплін, уяскравлення естетичної функції професійно-педагогічної діяльності в системі професійно-педагогічної підготовки) підвищено рівень сформованості естетичної компетентності майбутніх учителів музичного мистецтва в закладі вищої педагогічної освіти.

Список використаних джерел:

1. Бондаревська І.А. Своєрідність естетичного в українській культурі XVII–XVIII ст. : дис. ... докт. філос. наук : 09.00.08 «Загальна філософія та історія філософії». Київ, 2005. 511 с.
2. Козир А.В. Професійно-особистісний розвиток майбутніх учителів музики в процесі вивчення диригентсько-хорових дисциплін. *Сучасні тенденції розвитку мистецької освіти* : збірник наукових праць. Київ : НПУ ім. М.П. Драгоманова, 2015. С. 9–27.
3. Кондрацька Л.А. Українське мистецтво у полікультурному просторі : навчальний посібник. Київ : ЕксОб, 2000. 208 с.
4. Наконечна О.П. Естетичне як тип духовності : монографія. Рівне : Вид-во УДУВГП, 2002. 201 с.
5. Олексюк О.М. Педагогіка духовного потенціалу особистості: сфера музичного мистецтва : навчальний посібник. Київ : Знання України, 2003. 530 с.
6. Падалка Г.М. Естетична культура майбутніх вчителів та умови її формування. *Вища і середня педагогічна освіта* : збірник наукових праць. Київ : Знання, 1991. № 15. С. 56–59.
7. Рудницька О.П. Педагогіка загальна та мистецька : навчальний посібник. Київ : Знання, 2002. 270 с.
8. Сотська Г.І. Образотворче мистецтво як засіб розвитку особистості : колективна монографія. Чернівці : Зелена Буковина, 2006. С. 137–146.
9. Тарасенко А.А. Міфологічні мотиви і образи в образотворчому мистецтві Одеси останньої третини ХХ – початку ХХІ століття : автореф. дис. ... канд. наук з мистецтвознавства : 17.00.05 «Мистецтвознавство». Харків, 2007. 23 с.
10. Тушева В.В. Теоретичні і методичні основи формування науково-дослідницької культури майбутніх учителів музики в процесі професійної підготовки : автореф. дис. ... докт. пед. наук : 13.00.04 «Теорія і методика професійної освіти». Київ, 2016. 456 с.
11. Тюльпа Т.М. Проблема естетичного виховання школярів у вітчизняній педагогічній думці на початку ХХ ст. *Педагогіка та психологія* : збірник наукових праць. Вип. 17. Харків : ХДПУ, 2001. С. 163–168.

References:

1. Bondarevs'ka, I.A. (2005). Svoyeridnist' estetychnoho v ukrayins'kiy kul'turi XVII–XVIII st. [Peculiarity of the aesthetic in the Ukrainian culture of the XVII - XVIII centuries]. *Doctor's thesis*. Kyiv [in Ukrainian].
2. Kondrats'ka L.A. (2000). *Ukrayins'ke mystetstvo u polikul'turnomu prostori [Ukrainian art in a multicultural space]*. Kyiv : “ExOb” [in Ukrainian].
3. Kozyr A.V. (2015). Profesiyno-osobystisnyy rozvytok maybutnikh uchyteliv muzyky v protsesi vyvchennya dyryhent's'ko-khorovykh dystyplin [Professional and personal development of future music teachers in the process of studying conducting and choral disciplines]. *Suchasni tendentsiyi rozvytku mystets'koyi osvity – Modern trends in the development of art education*. Kyiv: NPU im. M. P. Drahomanova, pp. 9–27 [in Ukrainian].
4. Nakonechna O.P. (2002). *Estetychne yak typ dukhovnosti [Aesthetic as a type of spirituality]*. Rivne : Vyd-vo UDUVHP [in Ukrainian].
5. Oleksyuk O.M. (2003). *Pedahohika dukhovnoho potentsialu osobystosti: sfera muzychnoho mystetstva [Pedagogy of the spiritual potential of the individual: the sphere of musical art]*. Kyiv : Znannia Ukrainy [in Ukrainian].
6. Padalka H.M. (1991). Estetychna kul'tura maybutnikh vchyteliv ta umovy yiyi formuvannya [Aesthetic culture of future teachers and conditions of its formation]. *Vyscha i serednya pedahohichna osvita – Higher and secondary pedagogical education*. Kyiv : Znannya. Vols. 15. Pp. 56–59 [in Ukrainian].
7. Rudnyts'ka O.P. (2002). *Pedahohika zahal'na ta mystets'ka [General and artistic pedagogy]*. Kyiv : Znannya [in Ukrainian].
8. Sots'ka H.I. (2006). Obrazotvorche mystetstvo yak zasib rozvytku osobystosti [Fine arts as a means of personal development]. *Mystetstvo u rozvytku osobystosti – Art in the development of personality*. Chernivtsi: Zelena Bukovyna. pp. 137–146 [in Ukrainian].
9. Tarasenko A.A. (2007). Mifolohichni motyvy i obrazy v obrazotvorchomu mystetstvi Odesy ostann'oyi tretyny KHKH – pochatku KHKHI stolittya [Mythological motifs and images in the fine arts of Odesa of the last third of the XX – early XXI century]. *Extended abstract of candidate's thesis*. Kharkiv [in Ukrainian].
10. Tusheva V.V. (2016). Teoretychni i metodychni osnovy formuvannya naukovo-doslidnyts'koyi kul'tury maybutnikh uchyteliv muzyky v protsesi profesiynoyi pidhotovky [Theoretical and methodical bases of forming research culture of future music teachers in the course of professional training]. *Extended abstract of Doctor's thesis*. Kyiv [in Ukrainian].
11. Tyul'pa T.M. (2001). Problema estetychnoho vykhovannya shkol'nyariv u vitchyznyaniy pedahohichniy dumtsi na pochatku KHKH st. [The issue of aesthetic education of schoolchildren in the domestic pedagogical thought in the early twentieth century]. *Pedahohika ta psykholohiya – Pedagogy and psychology*. Vols. 17. Kharkiv: KHDPU, pp. 163–168 [in Ukrainian].